

UMUMIY PEDAGOGIKA – TA'LIM VA TARBIYA JARAYONINING NAZARIY VA AMALIY ASOSI

Olimova Dilnoza Murodullo qizi

Termiz davlat pedagogika institute Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Qurbonaliyeva Sabohat Ulug'bek qizi

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada umumiy pedagogika fanining mohiyati, predmeti, obykti hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni ilmiy-nazariy asosda yoritilgan. Unda ta'lim va tarbiya jarayonining umumiy qonuniyatlari, asosiy kategoriyalari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, shaxs kamolotida pedagogikaning roli, innovatsion metodlarning ahamiyati hamda bugungi ta'lim tizimida uchrayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ochib beriladi. Maqola pedagogika sohosi bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilar, o'qituvchilar va talaba-yoshlar uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *Umumiy pedagogika, ta'lim, tarbiya, pedagogik jarayon, shaxs kamoloti, didaktika, tarbiya nazariyasi, innovatsion ta'lim, pedagogik yondashuv, barkamol shaxs.*

KIRISH

Bugungi globalashuv va axborotlashuv davrida jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti bevosita ta'lim tizimining rivojlanish darajasiga bog'liq bo'lib bormoqda. Har bir davlatning kelajagi bilimli, ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlovchi va ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan shaxslarga tayangan holda quriladi.

Bunday shaxslarni tarbiyalash va voyaga yetkazish esa pedagogika fanining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Pedagogika inson tarbiyasi va ta'limi bilan shug'ullanuvchi fan sifatida qadimdan mavjud bo'lib, jamiyat rivoji bilan uzluksiz bog'liq holda takomillashib kelmoqda.

Ayniqsa, pedagogikaning asosiy bo'limi sanalgan umumiy pedagogika ta'lim-tarbiya jarayonining nazariy asoslarini ishlab chiqadi hamda boshqa pedagogik fanlar uchun metodologik poydevor bo'lib xizmat qiladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – umumiy pedagogika fanining mohiyatini ochib berish, uning predmeti, vazifalari, kategoriyalari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini ilmiy tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM

“Pedagogika” termini qadimgi yunon tilidagi “paidagogos” so'zidan olingan bo'lib, “bolani yetaklovchi” ma'nosini anglatadi. Ilk davrlarda pedagogika bolalar tarbiyasi bilan bevosita bog'langan bo'lsa, keyinchalik u barcha yoshdagi insonlarning ta'lim va tarbiya jarayonini o'rganadigan mustaqil fan sifatida shakllandi.

Umumiy pedagogika – shaxsni shakllantirish, ta'lim va tarbiya jarayonining umumiy qonuniyatlarini, tamoyillarini, mazmuni, shakllari va metodlarini o'rganuvchi pedagogikaning yetakchi bo'limidir.

Obyekti – pedagogik jarayon, ya’ni shaxsni ta’lim va tarbiya orqali shakllantirish jarayonidir.

Predmeti – ana shu jarayonda yuzaga keladigan pedagogik munosabatlar, qonuniyatlar va mexanizmlardir.

Shu jihatdan umumiy pedagogika nafaqat nazariy fan, balki ta’lim amaliyotini tartibga soluvchi muhim yo’nalish ham hisoblanadi.

Umumiy pedagogika quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

Ta’lim va tarbiyaning umumiy qonuniyatlarini aniqlash;

Shaxs kamoloti uchun zarur bo’lgan pedagogik shart-sharoitlarni belgilash;

Ta’lim mazmunini ilmiy asoslash;

Samarali o’qitish metodlarini ishlab chiqish;

Pedagogik jarayon strukturasi takomillashtirish.

Pedagogikaning asosiy maqsadi – jamiyat uchun har tomonlama yetuk va barkamol shaxsni shakllantirishdan iborat. Mashhur pedagog A.S. Makarenko inson tarbiyasi haqida shunday degan: “Tarbiyaning eng muhim vazifasi – insonda jamiyat uchun mas’uliyat hissini shakllantirishdir.” Bu fikr pedagogikaning nafaqat bilim, balki axloqiy sifatlarni ham shakllantirishga qaratilganini ko’rsatadi.

Pedagogik fan tizimida bir nechta muhim kategoriyalar mavjud:

Tarbiya – shaxsga ma’naviy-axloqiy, estetik, huquqiy va jismoniy fazilatlarini singdirish jarayoni;

Ta’lim – bilim, ko’nikma va malakalarni egallash jarayoni;

Ma’lumot – shaxsning bilim va dunyoqarashi majmui;

Rivojlanish – shaxsning aqliy, jismoniy va ruhiy o’sishi;

Shakllanish – shaxsda muayyan sifatlarning tarkib topishi.

Bu kategoriyalar o’zaro uzviy bog’langan holda amalga oshadi va shaxs kamolotining asosini tashkil etadi.

XXI asr ta’lim tizimi an’anaviy yondashuvdan ko’ra innovatsion va kompetensiyaviy yondashuvga asoslanmoqda. Bugungi ta’limda quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etmoqda:

Talabani mustaqil fikrlashi

Tanqidiy tahlil qilish qobiliyati

Ijodkorlik

Axborot texnologiyalaridan foydalanish

Kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish

Bu jarayonda umumiy pedagogika interaktiv metodlar, shaxsga yo’naltirilgan ta’lim va muammoli o’qitish kabi yondashuvlarni ilmiy asoslab beradi. Buyuk pedagog Ya.A. Komenskiy ta’limni “tabiat qonunlariga muvofiq tashkil etish” g’oyasini ilgari surgan. Ushbu tamoyil bugungi zamonaviy pedagogikada ham muhim ahamiyat kasb etadi. O’zbek mutafakkiri Abdulla Avloniy esa tarbiya haqida shunday degan: “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir”. Bu fikr tarbiya masalasining naqadar muhimligini tasdiqlaydi.

Bugungi ta’lim tizimida quyidagi muammolar mavjud:

Eskirgan metodlardan foydalanish

Ta'lim jarayonida shaxsiy yondashuvning yetishmasligi

Amaliyot va nazariya o'rtasidagi tafovut

Axborot texnologiyalaridan to'liq foydalanmaslik

Ularni bartaraf etish uchun quyidagilar taklif etiladi:

Interaktiv va innovatsion metodlarni keng joriy etish

O'qituvchilarning malakasini muntazam oshirish

Ta'limni real hayot bilan bog'lash

Talabning faolligini oshirish

Bu choralar umumiy pedagogikaning amaliy samaradorligini ta'minlaydi.

Umumiy pedagogikaning tarixiy rivojlanishi: Pedagogika fani insoniyat jamiyati bilan birga shakllanib, uzoq tarixiy rivojlanish bosqichlarini bosib o'tgan. Qadimgi Sharq mamlakatlarida ham ta'lim va tarbiya masalalariga katta e'tibor berilgan.

Masalan, qadimgi Xitoy mutafakkiri Konfutsiy insonni tarbiyalashda axloqiy qadriyatlarga asoslanish zarurligini ta'kidlagan. Antik davr mutafakkirlari ham pedagogika rivojiga katta hissa qo'shgan. Yunon faylasufi Suqrot ta'lim jarayonida savol-javob usulidan foydalanishni taklif etgan bo'lsa, Platon shaxsni har tomonlama rivojlantirish g'oyasini ilgari surgan.

Aristotel esa ta'lim jarayonida yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimligini ta'kidlagan. Keyingi davrlarda pedagogika mustaqil ilmiy fan sifatida shakllana boshladi. XVII asrda yashagan buyuk pedagog Komenskiy pedagogika fanining asoschisi sifatida tanilgan. Uning "Buyuk didaktika" asarida ta'limning tizimli tashkil etilishi, dars jarayonining bosqichlari hamda ko'rgazmalilik tamoyili haqida muhim g'oyalar ilgari surilgan. XIX–XX asrlarda pedagogika fani yanada rivojlanib, yangi pedagogik nazariyalar paydo bo'ldi. Ushinskiy, Makarenko kabi pedagoglar ta'lim va tarbiya jarayonini ilmiy asosda o'rganib, zamonaviy pedagogika rivojiga katta hissa qo'shdilar.

Umumiy pedagogika ko'plab fanlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Chunki insonni tarbiyalash va o'qitish jarayoni murakkab ijtimoiy jarayon hisoblanadi.

Pedagogika quyidagi fanlar bilan chambarchas aloqada:

Psixologiya – shaxsning ruhiy rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi va pedagogik jarayonda o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olishga yordam beradi.

Falsafa – pedagogikaning metodologik asosini tashkil etadi. Ta'lim va tarbiyaning maqsadi hamda jamiyatdagi o'rnini tushuntiradi.

Sotsiologiya – jamiyat va shaxs o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi.

Etika va estetika – shaxsning axloqiy va estetik tarbiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Biologiya va fiziologiya – inson organizmining rivojlanish xususiyatlarini o'rganadi va ta'lim jarayonini yosh xususiyatlariga mos tashkil etishga yordam beradi.

Bu fanlar bilan o'zaro aloqadorlik pedagogikaning ilmiy asoslarini mustahkamlaydi.

Ta'lim va tarbiya jarayoni ma'lum pedagogik tamoyillarga asoslanadi. Ushbu tamoyillar pedagogik jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Asosiy pedagogik tamoyillar quyidagilardan iborat:

Tizimlilik va izchillik tamoyili – ta'lim bosqichma-bosqich va uzluksiz amalga oshirilishi kerak.

Onglilik va faollik tamoyili – o'quvchilar bilimlarni faol ravishda o'zlashtirishi lozim.

Ko'rgazmalilik tamoyili – ta'lim jarayonida ko'rgazmali vositalardan foydalanish muhimdir.

Nazariya va amaliyot birligi tamoyili – olingan bilimlar amaliy faoliyat bilan bog'lanishi kerak.

Individual yondashuv tamoyili – har bir o'quvchining qobiliyati va imkoniyatlarini hisobga olish zarur.

Bu tamoyillar ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Hozirgi davrda ta'lim tizimi zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida rivojlanmoqda. Bu texnologiyalar o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarga quyidagilar kiradi:

interaktiv ta'lim metodlari;

muammoli o'qitish texnologiyasi;

loyihaviy ta'lim;

masofaviy ta'lim;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ta'lim.

Masalan, interaktiv metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi va ta'lim jarayonini qiziqarli qiladi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan onlayn ta'lim platformalari, multimedia vositalari va sun'iy intellektga asoslangan ta'lim tizimlari ham keng qo'llanilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, umumiy pedagogika – ta'lim va tarbiya jarayonining nazariya va metodologik asosini tashkil etuvchi muhim fan hisoblanadi. U barkamol shaxsni tarbiyalash, jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan yetuk avlodni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy ta'limda yuz berayotgan tub o'zgarishlar umumiy pedagogikaning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Chunki har qanday islohot faqat puxta pedagogik asos bilangina samarali bo'lishi mumkin. Shu sababli umumiy pedagogikani chuqur o'rganish va amaliyotga joriy etish bugungi davrning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Komenskiy Ya.A. «Buyuk didaktika» (didactica magna) – toshkent: o'qituvchi, 2006.

2. Ushinskiy K.D. «Inson tarbiyasining asosi» – toshkent: fan, 2005.
3. Olimova.D.M. (2025). «Kashta-dizayn» innovatsion texnologiyasi: milliy kashtachilik asosida estetik tarbiyani shakllantirishga zamonaviy yondashuv. research focus, 4(7), 53-56.
- 4.Olimova.O (2024, december). opportunities for enhancing students'aesthetic education through national embroidery. in international conference on educational discoveries and humanities (pp. 13-17).
5. Olimova.O (2023). pedagogical and psychological characteristics and factors of the problem of improving aesthetic education based on national embroidery. current research journal of pedagogics, 4(10), 49-51.
6. Olimova.O (2022). importance of uzbek traditional embroidery in youth upbringing. science and innovation, 1(b6), 574-576.
7. Avloniy.A «Turkiy guliston yoxud axloq»– toshkent: ma'naviyat, 2017.
8. Makarenko A.S. «Pedagogik poema» – toshkent: o'qituvchi, 2004.
9. Hasanboyev J., Mahmudov M. «Pedagogika nazariyasi» – toshkent, 2018.
10. Ochilov.M«Pedagogika tarixi va nazariyasi»– toshkent, 2016.
11. Sh.M.Mirziyoyev. «Yangi O'zbekiston – taraqqiyot va yuksalish sari»–toshkent, 2021.